
De la identitat del poder al poder de la identitat: algunes consideracions sobre la situació de la llengua catalana al País Valencià

Miquel Nicolàs Amorós

Universitat de València

Resum: L'objectiu d'aquest article és oferir una síntesi explicativa de l'anomenat *conflicte lingüístic valencià*, que és probablement el tema més abordat per la bibliografia sociolingüística catalana. Tanmateix, les interpretacions convencionals d'aquest problema no resulten prou satisfactòries. Sota la seva aparença lingüística, moltes dimensions d'aquest conflicte, particularment el secessionisme lingüístic valencià, poden interpretar-se, en el fons, com a expressions de la modernització social i de la lluita de classes al País Valencià contemporani. L'article planteja algunes qüestions relatives a les relacions entre la societat, la llengua i els poders polític, econòmic i cultural, i posa èmfasi en un contrast paradoxal: més enllà de la identitat del poder, resorgeix el poder de la identitat.

Resumen: El objetivo del artículo es ofrecer un balance explicativo del denominado *conflicto lingüístico valenciano*, que es probablemente el tema más estudiado en la bibliografía sociolingüística catalana. Sin embargo, las interpretaciones convencionales que ha merecido este conflicto no resultan satisfactorias del todo. Bajo la apariencia lingüística, muchos aspectos del problema, y en especial el secesionismo lingüístico valenciano, se pueden interpretar como manifestaciones de la modernización social y de la lucha de clases en el País Valenciano contemporáneo. El artículo plantea algunas cuestiones relativas a los vínculos entre la sociedad, la lengua y los poderes político, económico y cultural, y pone énfasis en un contraste paradójico: más allá de la identidad del poder, resurge el poder de la identidad.

Abstract: The purpose of this article is to provide an explanatory account of the so-called Valencian Linguistic Conflict, he's probably the most developed topic of the Catalan Sociolinguistic bibliography. However the typical interpretations about this subject aren't sufficiently satisfactory. In spite of their superficial linguistic appearance, many instances of this conflict, Valencian Linguistic Secessionism particular, can be interpreted as being deep manifestations of the social modernisation and the class struggle of contemporary valencian country. The paper deals with various questions concerning the relationships between society, language and political, economical and cultural powers and focuses this paradoxal contrast: beyond the identity of power reappears the power of identity.

Preàmbul

Resulta difícil encabir en unes poques pàgines un objecte complex i multiforme com són les relacions entre llengua i poder dins l'àmbit valencià. A la quantitat d'informació que se'n desprèn s'afegeix la dificultat d'oferir una perspectiva polièdrica, que defugui tant la visió parcial com el relativisme cofoi, incapaç de suggerir una mínima precisió diagnòstica. La nostra reflexió pretén, doncs, lligar l'esbós interpretatiu i la crítica de les bases teòriques i metodològiques des de les quals s'enuncia l'anàlisi. Hem optat per una exposició de síntesi, reduïda a les línies principals. En tot cas, el lector pot ampliar el coneixement del tema amb els suggeriments bibliogràfics que indiquem. Per la nostra banda, proposem una interpretació de conjunt sobre els lligams entre la configuració del poder polític, la dinàmica social i les pràctiques i els discursos polítics. L'exposició barreja dades factuais, referides als tres àmbits que conformen l'espai social d'una llengua: els àmbits d'ús, els repertoris formals i les manifestacions de la consciència lingüística (Nicolàs, 1998), amb uns certs elements de recerca qualitativa, que es podrien inserir dins dels tres conjunts de problemes que aborda la teoria social:

1. El contrast entre tradició i modernitat.
2. La disjuntiva entre consens i conflicte.
3. L'alternança entre estructura i acció.

Val a dir que aquests tres parells, que són clarament interdependents, al·ludeixen tant a l'objecte d'estudi en si com al marc teòric que el preconstrueix. I val a dir, també, que, amb perspectives i èmfasis diversos, tots tres binomis pertanyen igualment al bagatge conceptual i procedimental de les ciències del llenguatge.

Cal remarcar les limitacions de la nostra anàlisi. Moltes de les dades que s'hi consignen són actuals i, per tant, contingents, la qual cosa ens priva de la perspectiva històrica necessària. Això ens obliga

a treballar més aviat en el domini de la pura doxografia, on cada conjectura pot suscitar la consegüent argumentació refutatòria. D'altra banda, renunciem a explorar els preconceptes de *llengua* i *poder*, que s'haurien de sotmetre a una indispensable delimitació conceptual. I tampoc no insistim, més enllà del que és imprescindible, en els remots antecedents històrics del conflicte de llengües al País Valencià. Deixem constància, encara, que eludim una descripció sociolingüística en tota regla, atesa la manca d'espai i, sobretot, de prospeccions recents que ens forneixin dades fiables. Recordem que les darreres enquestes oficials promogudes per la Generalitat Valenciana daten de 1994, quan encara hi governava el PSPV-PSOE.

1. La difícil modernitat valenciana

La majoria dels observadors de la realitat sociolingüística valenciana coincideixen en el diagnòstic global. Si el català és una llengua minoritzada i subalterna en el conjunt dels territoris històrics que el tenen com a parlar privatiu, aquesta situació s'agreuja en terres valencianes. En altres paraules, al País Valencià el català està en un avançat procés de substitució lingüística, i l'espanyol és, sense discussió, l'única llengua obligatòria, referencial i d'identitat compartida pels més de quatre milions d'habitants que es disseminen pel territori valencià, principalment en la façana costanera, on es concentren les ciutats principals (València, Alacant, Elx, Castelló de la Plana, Benidorm, Sagunt, Gandia...). El cas extrem d'aquest procés es dona al sud del país, a la ciutat d'Alacant i el seu entorn (Montoya, 1996), que constitueix el paradigma de l'etapa terminal en què es podria trobar el conjunt del territori en unes quantes dècades.

D'altra banda, i com és ben sabut, els conflictes lingüístics no es poden dissociar de les grans transformacions socioeconòmiques, polítiques i culturals que, en una perspectiva de llarga durada històrica, van determinar l'aparició dels estats moderns en l'espai occidental. Certament no hi ha un únic model de modernització, però el concepte s'associa a un conjunt de pràctiques i ideologies que porten a la superació dels lligams tradicionals, a la gestació de noves mentalitats, formes i actituds, i a l'emergència de les llengües nacionals, convertides en llengües d'estat. Entre moltes altres transformacions, la modernitat instaura una economia d'intercanvis simbòlics basada en la cohesió, la centralitat i l'eficiència. La imatge del mercat es trasllada també a l'àmbit de la comunicació, i les llengües amb una comunitat nacional poderosa tendiran a fagocitar les llengües més petites o més desvalgudes.

El català constitueix un dels molts casos en què una llengua històrica ha patit una exclusió, parcial i mai no reeixida del tot, dels nous camins de la modernitat social, cultural i econòmica. Per què aquesta exclusió ha estat més marcada en l'àmbit valencià? Les causes de la *faiblesse* valenciana ens porten a considerar inevitablement alguns factors històrics, que simplement enumerarem. En efecte, no es pot entendre la «marginalitat» relativa del valencià si s'ometen dades referides a les magnituds i l'evolució de l'«ecosistema» de comunicació valencià.

Ara bé, d'on arrenca la dialèctica sociolingüística actual? La qüestió no és en absolut banal, perquè pot tenir respostes diverses, que segurament denoten concepcions diferenciades quant a la dimensió social del llenguatge i de la comunicació. La teoria social acusa la relativització dels discursos que domina el món actual. Qualsevol anàlisi sociològica inclou el qüestionament metodològic de les posicions d'observador i observat i de la definició de l'objecte a partir d'unes coordenades de temps i espai que, en tant que són preconceptes ideològicament creats, condicionen els resultats de la lectura. Però en l'abordatge de qualsevol objecte d'estudi, els condicionants socioculturals són molt més rellevants que les cauteles sorgides de la mateixa evolució de la teoria social. Avui, el coneixement es conceptua com una mercaderia més, sotmesa als imperatius del mercat. En conseqüència, una societat que viu el vertigen de l'acceleració històrica creixent per força ha de preterir els límits cronològics de tota interpretació social.

En efecte, el tombant de la postmodernitat es caracteritza per una paradoxal pèrdua de perspectiva i de profunditat de camp en l'anàlisi dels fets socials. Per això, si ens deixem encomanar el narcisisme adolescent que sembla ben arrepatat en totes les instàncies de la comunicació social, correm el perill de fer una lectura distorsionada de les dades. Els trenta anys que ens separen de les acaballes del franquisme poden semblar una eternitat. Però són imprescindibles per entendre les connexions de causalitat immediata que vinculen el present amb els processos que es descabdellaren després de consumir-se l'extinció, més formal que no real, de la dictadura.

2. Els desequilibris de la transició democràtica

La historiografia i la sociologia d'inspiració nacionalista tendeixen a presentar la reivindicació d'un estatus legal per a la llengua catalana com a expressió d'uns drets històrics, assumits per una formació social, cohesionada justament pels vincles identitaris, que es fo-

namentarien justament en la comunitat de llengua i de cultura. És evident que aquesta manera de concebre la dinàmica sociolingüística contemporània obeeix a una congruència interpretativa i permet explicar l'últim quart de segle en temes de recuperació d'una presumpta voluntat col·lectiva. Tot i els esforços teòrics de corregir la rigidesa teleològica d'aquesta interpretació mecànica, el pòsit d'essencialisme impedeix copsar les interaccions que es produeixen més enllà de les definicions que els subjectes històrics fan del marc social que els integra. Per això, des d'uns altres corrents de l'anàlisi historiogràfica i de la teoria social, s'intenta reordenar les dades en un esquema interpretatiu molt més dialèctic i, alhora, molt més plausible. En efecte, els historiadors postmarxistes han posat en relleu el caràcter construït de les tradicions nacionals inventades, o reinventades. La seva crítica coincideix, si fa no fa, amb l'esforç que en diversos camps conexas (la sociologia qualitativa, la sociologia del llenguatge, l'antropologia cultural...) s'ha fet per connectar els processos de reivindicació nacionalista amb les transformacions socials que es verifiquen amb el rerefons ideològic i discursiu de la modernitat.

Apliquem aquesta disjuntiva teoricometodològica al cas valencià. Cap a la darrerria dels anys seixanta del segle passat, les transformacions socioeconòmiques i culturals del tardofranquisme *desarrollista* afavoriren la penetració del programa polític formulat en l'obra de Joan Fuster en sectors minoritaris de la intel·lectualitat i del moviment universitari. No cal, ara, insistir en els antecedents i les causes de la gènesi del valencianisme pancatalanista d'inspiració fusteriana. Observem, en qualsevol cas, que l'adhesió quasi fulgurant del jovent intel·lectualitzat a les tesis fusterianes es produeix en un context en què la cultura audiovisual encara no ha assolit la universalitat i centralitat referencials. I, d'altra banda, pel que fa als continguts i a la capacitat de persuasió, en el discurs fusterià convergeixen factors diversos: la identificació de la lluita antifranquista amb el combat contra l'opressió nacional, el principi que la modernitat s'associava al projecte emancipador de la Il·lustració, hereu al seu torn de la cultura humanística, l'atractiu romàntic dels moviments contraculturals, antiimperialistes i d'emancipació colonial, que forniran una prolixa i contradictòria mitologia amb què reeditar la mort simbòlica del pare...

Sigui com sigui, el catalanisme d'inspiració fusteriana constituïa una doble amenaça per a l'*statu quo* que havia creat el franquisme, atès que qüestionava tant l'estructura política com l'hegemonia dels grups socials i, molt especialment, del seu domini dels recursos lingüístics. Perquè l'estructura social es funda i es fonamenta sobre una determinada modalitat dels intercanvis simbòlics (Rossi-

Landi, 1974; Ninyoles, 1972; Bourdieu, 1999; Burke i Biggs, 2002), és a dir, sobre una distribució dels recursos lingüístics, ja siguin codis o llengües diferents.

La lectura historicista de la història moderna del català arrenca de l'episodi «fundacional» de la Nova Planta, que prioritzava els elements superficials de l'antagonisme polític per sobre de la dialèctica social. Tanmateix, sembla difícilment refutable que els canvis decisius tenen lloc més tard, durant les transformacions que propiciaren els liberals del segle XIX, els primers que vincularen en la pràctica i en el discurs la castellanització massiva a la construcció de l'estat modern. En aquest context, al País Valencià la substitució del català avançarà amb una progressió vertiginosa, més enllà de les contingències de cada període polític. Fins a mitjan segle XIX, la llengua de Castella només era l'instrument comunicatiu inveterat per a la minoria nobiliària. Però les noves classes benestants hauran de fer servir el castellà, que era la llengua del mercat i de les incipients estructures de l'estat modern, la llengua en què es construïen les formes de dominació. Per a les classes inferiors, l'ascens social implicava correlativament l'abandó de la llengua pròpia i l'assumpció de la llengua de l'estat, que assumirà les connotacions d'idioma del progrés material i cultural.

Ara, la imposició de l'espanyol es verificava d'una manera paradoxal. Més que per la violència física visible i immediata, la repressió enunciativa en el corpus de disposicions juridicoadministratives i practicada pels poders tangibles, l'extensió de l'espanyol es fonamenta en la coerció simbòlica, invisible però molt més eficient en tots els sentits. I això val, fins i tot, per al període franquista, en què les formes més brutals i explícites de la repressió assoliren el paroxisme. En efecte, des del punt de vista de la sociologia de la llengua, sota el franquisme el fenomen més important es dona a les ciutats, entre les classes mitjanes (petita burgesia, professions liberals, funcionariat, menestralia...), que interrompen la transmissió de la llengua familiar. Tanmateix, resulta curiós que l'adopció de l'espanyol d'una manera aparentment voluntària no hagi merescut gaire atenció i que no s'hagin superat les anàlisis de conjunt que parteixen dels treballs de R. L. Ninyoles (1969 i 1972).

Però el cas valencià presenta una asincronia curiosa. A diferència del que s'esdevingué a Catalunya durant el període republicà, en terres valencianes no s'havia creat un relatiu consens social favorable a l'extensió de l'ús públic de la llengua. En conseqüència, la repressió franquista no tingué necessitat d'accentuar les mesures de coerció material. De fet, com dèiem, la resposta valenciana a les imposicions glotofàgiques del centralisme espanyol només comença a adquirir les

dimensions d'una amenaça sociopolítica tot just a les acaballes de la dictadura. El catalanisme era un ideari perillós perquè podia concitar l'adhesió de totes les forces polítiques d'oposició al franquisme i perquè obligava a repensar la legitimitat històrica i la redistribució dels recursos lingüístics, que anaven emparellades a la distribució del poder i dels recursos materials. Dit curt i ras: l'avenç del català de València, del valencià, simbolitzava una fissura en l'edifici que la pressió secular, la deserció inevitable de les classes urbanes i les connivències amb la dictadura de les elits dirigents havien alçat laboriosament.

Les reivindicacions populars i les expectatives de canvi que es van desfermar a l'inici de la transició democràtica van merèixer la resposta contundent dels aparells de l'Estat. Calia impedir que l'eventual recuperació del valencià en els usos públics comportés canvis més profunds en l'ordre de les coses. Calia estroncar el plançó abans de l'embranchida. El mecanisme i els procediments són prou coneguts i ultrapassen l'articulació específica de l'anticatalanisme a Unió Valenciana (UV), la formació política regionalista que el 1982 va fundar Vicent González Lizondo i que va liderar fins a uns mesos abans del seu traspàs (1996).

Si el catalanisme era un projecte que combinava arguments racionals amb clars elements emotius, l'anticatalanisme es construïa sobre fal·làcies argumentatives, amb una absència gairebé absoluta de discurs racional i amb una sobrecàrrega d'emotivitat primària. Si el catalanisme estimulava la participació popular i l'accés a les formes de representació política, l'anticatalanisme propugnava, seguint la pauta dels moviments populistes, l'ocupació del carrer i la substitució del diàleg polític per la coacció de caire feixistitzant. L'anticatalanisme va arrelar bàsicament a la ciutat de València i el seu entorn immediat, gràcies al control ideològic dels principals mitjans de comunicació locals, especialment del diari *Las Provincias*, on s'assoliren altes quotes d'intoxicació i manipulació informatives. Aquest era un fals debat, perquè emmascarava els objectius de control i enquadrament social sota l'aparença d'un conflicte d'identitat cultural i lingüística, amb el seus correlats simbòlics (el nom de la llengua i del territori, la bandera, la normativa lingüística: ortografia, gramàtica i diccionari, els referents i estereotips compartits...). Amb aquests arguments tòpics, la mobilització social va acaparar l'escena pública, si més no fins als acords polítics que van permetre la promulgació de l'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana (1982) i l'accés dels socialistes al govern de l'Estat i de la Comunitat Autònoma. El blaverisme sociològic s'infiltrà d'immediat en les xarxes de sociabilitat més eficaces a la ciutat de València: el món de les falles i l'afició del primer equip de futbol (Bello, 1988; Cucó, 2002).

Tota la dinàmica sociopolítica posterior, la que arriba fins avui, està condicionada pels antagonismes de la transició política, que uns anys després rebrien el qualificatiu impropri de *batalla de València* (Colomer *et al.*, 1988). L'etiqueta confirma la hipertròfia secular d'una ciutat que es resisteix a ser capital efectiva del seu país i que no fa sinó exportar-hi els seus problemes municipals. En efecte, a força d'usar repetidament l'expressió *batalla de València*, hem acceptat que aquest fou l'episodi central d'una guerra lingüística no declarada, localitzada al cap i casal del país durant la transició del franquisme al règim democràtic. No és qüestió de retornar ara als textos en què es formulà aquesta imatge bel·licista, que, com calia esperar, provocà refús i adhesions a parts desiguals. Però cal subratllar els implícits ideològics i les conseqüències tàctiques que comportava, els quals impregnen, encara, el debat i l'acció política al voltant de la llengua.

Una flor no fa estiu i una metàfora implica, encara que vingui sola, tot un rerefons de significats. Acceptar que el conflicte sociolingüístic valencià es concreta en els antagonistes de la presumpta batalla de València és agafar el rave per les fulles. Una cosa és que les diferències socials es corresponguin amb la distribució asimètrica de llengües diferents i una altra és que en la lluita política s'usi, sobretot en vigílies de conteses electorals, l'espantall de la identitat lingüística justament per emmascarar les diferències de classe. En definitiva, el problema del valencià és que continua representant l'instrument de comunicació i de cohesió simbòlica de la meitat subalterna d'aquest país, la que té menys accés als recursos i a la distribució de les diferents formes de poder. Ara, en la guerra com en la guerra: tot s'hi val, amb l'objectiu de batre l'enemic. Per això resulta ingenu demanar que la llengua quedi al marge de les diatribes polítiques. Com tampoc no ho estan la religió, l'opció sexual o el color de la pell. En definitiva, l'esmentada batalla fou, per dir-ho en termes militars, una maniobra de distracció, que va ocultar la vertadera naturalesa de la lluita lingüística i que va causar moltes més baixes de les previstes.

3. L'etapa socialista

El 1982 el PSOE guanyava per majoria absoluta les segones eleccions generals de la restauració democràtica. Uns mesos després, el maig de 1983, el PSPV-PSOE s'imposava amb una àmplia majoria electoral en els primers comicis autonòmics. S'iniciava així l'etapa de govern dels socialistes al capdavant de la Generalitat Valenciana, durant la qual es van posar les bases d'una modesta política lingüística,

que si d'una banda va assolir avanços històrics indiscutibles, de l'altra va decebre les expectatives de redreçament lingüístic que albergaven els sectors culturals i acadèmics i el valencianisme polític.

Vistes les condicions socioculturals, i malgrat l'hegemonia política, l'acció de govern dels socialistes en matèria de llengua no fou gaire ambiciosa. Es desenvolupà sota el principi del bilingüisme teòric, quan és obvi que només els valencianoparlants són realment bilingües i dominen el castellà i el valencià, bé que no de manera simètrica. Però no es plantejà en cap moment d'equilibrar la distribució de funcions socials corresponents a cada llengua. En aquestes condicions, la política lingüística de l'etapa socialista s'orientà a despenalitzar l'ús del valencià i a modificar superficialment els prejudicis lingüístics, creant uns espais de representació simbòlica per a la llengua que compensaven els dèficits de comunicació, dèficits objectius que encara s'arrosseguen.

En efecte, la política lingüística de l'etapa socialista es va desenvolupar sobre tres eixos bàsics:

— La promulgació d'una norma legal que emparés les modestes mesures de valencianització que calia emprendre; així, el novembre de 1983, les Corts valencianes, reunides a Alacant, van aprovar, amb l'abstenció del centredreta, la Llei d'ús i ensenyament del valencià (LUEV). La LUEV desenvolupava els principis genèrics de l'Estatut d'autonomia i assumia els objectius teòrics de corregir la desigualtat entre les dues llengües oficials i d'impulsar l'ús del valencià en tots els àmbits socials.

— La introducció generalitzada del valencià com a assignatura normal en els nivells d'ensenyament preuniversitari (1983), mesura que es completaria amb la presència del valencià en la reglamentació i l'activitat de les universitats valencianes i, més tard, amb l'ensenyament en valencià.

— La implantació de la Radiotelevisió Valenciana, creada per llei el 1984 amb l'objectiu exprés de fomentar l'extensió social de la llengua i d'establir un model estàndard de referència per a l'ús públic, que inicià les emissions l'octubre del 1989.

Cal dir que, tot i les reserves expressades, la conquesta del reconeixement jurídic i la introducció del valencià en l'ensenyament, en l'activitat politicoadministrativa i en l'esfera de la comunicació audiovisual són fites històriques indiscutibles. Totes tres van tenir conseqüències benèfiques per a la recuperació idiomàtica. La LUEV afavorí el desplegament de mesures de foment del valencià en l'administració i el sistema educatiu:

— Es va crear la Direcció General de Política Lingüística (DGPL) (1990), òrgan encarregat de dissenyar, coordinar i executar les ini-

ciatives de recuperació idiomàtica, que incloïen diverses campanyes de promoció de l'ús social, les quals, reprentent el lema del valencianisme de postguerra, incitaven a «parlar en valencià».

— Es va establir un organisme d'acreditació de la competència lingüística en l'accés a la funció pública, la Junta Qualificadora de Coneixements de Valencià (JQCV).

— Es va iniciar la constitució d'una xarxa tècnica d'assessorament lingüístic en l'Administració local i autonòmica, que contribuï a la difusió i actualització del llenguatge administratiu valencià i a l'adopció de la llengua pròpia en les relacions internes i externes de l'Administració pública valenciana.

Ara bé, aquestes mesures tingueren un abast reduït. La DGPL, de la qual depenen la JQCV i una part dels assessors lingüístics, es va adscriure en l'organigrama del govern autònom a la Conselleria de Cultura i Educació, i es va dotar amb limitacions de pressupost i de personal, per la qual cosa no va poder desenvolupar una tasca de difusió lingüística suficient.

D'altra banda, els governs autònoms de l'etapa socialista no es van decidir a desactivar el conflicte polític al voltant del nom i la identitat de la llengua. No sols es va renunciar a una progressiva educació lingüística d'una societat analfabeta en la llengua pròpia, sinó que es va amagar la denominació *llengua catalana* i es tendí a eludir en els usos escrits aquelles variants formals (demostratius reforçats, increments incoatius en *-eix*, mots del lèxic general com ara *desenvolupament* o *servici*) que divergien de la llengua parlada. Aquesta proscripció de formes es va fer notar sobretot en la RTVV, el funcionament de la qual decebé aviat les expectatives que s'hi havien dipositat. En efecte, Canal 9 no va oferir en cap moment una programació íntegra en valencià, va declinar d'emetre pel·lícules o telesèries doblades en cap altra modalitat del català diferent del valencià general i, tret dels espais informatius, va reflectir una imatge tòpica, grollera i subalterna de la cultura valenciana.

Fet i fet, durant l'etapa socialista, alhora que s'iniciaven grans canvis socials en l'àmbit de les relacions polítiques, l'economia i les formes de producció i consum cultural, la llengua pròpia recuperava una certa «visibilitat», es dotava d'instruments jurídics limitats i aconseguia alguns espais de reconeixement públic. Però aquest esforç resultava insuficient per aturar la pèrdua de parlants, i els objectius de les esquifides campanyes en favor de la llengua no s'assolien ni de lluny: «Viure en valencià» era abans, com ho és encara avui, senzillament impossible.

4. Els mandats del Partit Popular

El 1995, el Partit Popular aconseguia el govern de la Generalitat Valenciana, amb el suport parlamentari del partit anticatalanista Unió Valenciana. Sota el guiatge d'Eduardo Zaplana, els populars, que ja governaven al conjunt de l'Estat, van encetar aviat un seguit de mesures orientades a paraitzar, i en algun cas desmantellar, els escassos resultats que la política lingüística havia assolit durant l'etapa anterior. Això implicava una sèrie d'estratègies interconnectades:

— Impedir el coneixement de la realitat sociolingüística; de fet, d'ençà de 1994 no s'han actualitzat les dades de prospecció estadística relatives a competència, ús i actituds, ni s'han difós o propiciat estudis científics sobre la realitat social del valencià en qualsevol de les seves magnituds públiques.

— Aturar gran part de les tímides mesures de protecció de l'ús públic iniciades en l'etapa anterior.

— Aprofundir la indefinició simbòlica i normativa, fomentant l'anomia, l'afebliment de la consciència lingüística unitària, la confusió entre registres i canals de comunicació, i propiciant una normativa disgregadora i allunyada de la tradició escrita.

— Presentar el partit en el poder com a únic dipositar d'una pretesa identitat lingüística, genuïnament valenciana i popular, i, correlativament, estigmatitzar el món acadèmic i les formes de creació cultural que fan servir una llengua culta i que escapen al control ideològic.

El 1997, el president Eduardo Zaplana decidí posar en marxa una institució normativa que hauria de resoldre el presumpte conflicte identitari que continuava condicionant la política valenciana. A aquest efecte, encomanà al Consell Valencià de Cultura, organisme consultiu de la Generalitat Valenciana, un dictamen lingüístic que posés fi a les estèrils disputes onomàstiques. El dictamen reconeixia la pertinença del valencià al diasistema unitari de la llengua catalana, per bé que amb subterfugis que denotaven l'autocensura imperant, i recomanava la creació d'un ens amb potestat normativitzadora. A aquest efecte, les Corts valencianes aprovaren el setembre de 1998 la llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, integrada per vint-i-un membres, dos terços dels quals havien de ser acreditats especialistes en llengua.

Després de gairebé tres anys de negociacions entre els dos partits majoritaris, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua es va constituir el juny de 2001 per un acord polític que no satisfieia les expectatives inicials. L'Acadèmia, saludada per moltes instàncies socials i rebutjada

per grups influents d'escriptors i ensenyants, va iniciar una tasca de normativització que no s'apartava substancialment de l'adaptació del fabrisme a les modalitats valencianes, elaborada pels gramàtics i escriptors valencians contemporanis. Els primers acords de la nova institució sancionaven, amb matisos, la correcció dels doblats morfològics o lèxics i equiparaven les formes de la llengua general d'ús corrent en l'escriptura (*aquest, prefereix, avui...*) amb les variants regionals (*este, preferix, hui...*). Tanmateix, el govern autònom del PP en va fer una interpretació esbiaixada i va tractar d'imposar exclusivament les variants locals en els usos administratius i escolars.

En les eleccions autonòmiques del 1999, el Partit Popular va assolir la majoria absoluta, la qual cosa li permeté prescindir de la col·laboració dels secessionistes d'Unió Valenciana. Tot i així, la política lingüística dels populars va accentuar els vessants més autoritaris, intolerants i homogeneïtzadors. No cal insistir aquí en el fet que els governs del PP s'han resistit a adequar les estructures polítiques a la realitat plurilingüe de l'Estat, han entrebancat l'exercici dels drets lingüístics i, especialment al País Valencià, han reduït notablement l'ús públic de la llengua catalana i n'han propiciat la menysvaloració i el desmembrament.

En efecte, una de les estratègies glotofàgiques és impedir la cohesió de la comunitat lingüística que té l'estatus de minoritzada. En el cas de la llengua catalana, s'ha utilitzat la concurrència multiseccular de les denominacions *català* i *valencià* per presentar-les *de facto* com a designadors d'idiomes diferents, enfrontant així tots dos pobles. Ja hem recordat en l'epígraf anterior que durant el tardofranquisme i la transició l'anticatalanisme valencià fou la tàctica política per barrar el pas a l'esquerra progressista i afeblir el valencianisme emergent. Lluny de resoldre's, el conflicte de noms encara s'arrossega i reapareix cada cop que es dona una conjuntura política propícia. Malgrat tot, les posicions favorables al reconeixement explícit de la unitat de la llengua catalana han avançat gràcies a l'escola, a la universitat i a l'acció perseverant d'una minoria política molt activa en els terrenys de la cultura i l'associacionisme cívic. També s'hi ha produït una certa jurisprudència que avala l'ús de l'expressió «llengua catalana» per referir-se, entre altres àmbits, a la llengua de les universitats valencianes.

Sota els mandats del Partit Popular, aquesta designació confusional ha propiciat decisions secessionistes aberrants, com ara:

— Excloure dels programes de literatura de l'ensenyament secundari els clàssics catalans nascuts fora de les terres valencianes.

— Mantenir fins a l'any 2003 la pràctica de catalogació iniciada deu anys abans a la Biblioteca Nacional, per la qual es diferenciava

la producció de llibre en català de les Illes Balears i del País Valencià amb uns codis particulars, BAL i VAL respectivament, segregant-los del genèric CAT, que s'aplica als llibres editats a Catalunya en la seva llengua pròpia.

— Bandejar la llicenciatura de Filologia Catalana de les possibles acreditacions de qualificació lingüística en l'accés a la funció pública docent.

Però la iniciativa política que més pot amenaçar la consciència lingüística unitària és la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Amb independència del seu funcionament normativitzador, la mateixa existència d'aquesta institució, en fer coincidir els límits lingüístics amb els administratius, pot fomentar la disgregació idiomàtica i relegar els usos formals del valencià a una modalitat subalterna de la llengua comuna.

En les eleccions autonòmiques de 2003, el PP va revalidar la majoria absoluta, ara amb la presidència de Francisco Camps. La gestió lingüística dels populars en l'inici d'aquest tercer període de governs populars s'ha caracteritzat per tres tipus d'intervencions:

— S'ha accentuat el retall dels drets lingüístics dels valenciano-parlants, amb tota mena de restriccions, actituds de menysteniment o infraccions obertes de la normativa vigent en matèria lingüística. De la llarga nòmina d'atemptats concrets que es podria enumerar, cal destacar, per l'enorme valor simbòlic que comporta, la negativa del president de les Corts valencianes, Julio de España, a autoritzar el valencià en la fórmula tradicional amb què els diputats autonòmics prometien el càrrec a l'inici de la legislatura.

— S'ha fomentat el secessionisme idiomàtic, amb iniciatives com ara la implantació, a les escoles d'idiomes de tot l'Estat, de nous títols oficials que reconeixeran la capacitat en valencià, separant-los dels que ja s'atorgaven com a títols genèrics de competència en català.

— S'ha propiciat la disgregació de la normativa unitària, sobre la base d'insistir en les peculiaritats regionals, el discurs de la «genuïtat», que es difon des del nou ens normatiu, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

5. Un doble itinerari: del conflicte lingüístic al consens

Passem, però, de la crònica dels fets a les disjuntives del present. Els canvis socials comporten una reordenació de l'horitzó d'expectatives i experiències compartides pels grups humans. I l'anàlisi dels lligams entre llengua i poder ens obliga a reconsiderar com funcio-

nen actualment els mecanismes de construcció i deconstrucció dels consensos socials. És clar que d'ençà que les solidaritats orgàniques són la fibra subtil amb què es confecciona el teixit social la seva anàlisi no es pot separar de les pràctiques polítiques, és a dir, de l'estudi de com es conquereix, s'administra i es reproduïx el poder instituït. Per tant, considerar els consensos que es creen al voltant d'una llengua implica examinar l'estructura de poder de la comunitat que la té com a pròpia i observar les alternatives que s'hi insinuen. Tot seguit, indiquem algunes pautes en la distribució lingüística de l'espai social. Val a dir que ens centrarem en l'espai públic, l'únic que permet una certa mesura dels usos, i això amb prou feines. Atenguem, doncs, en primer lloc, els signes del poder valencià.

El discurs i la pràctica política del centredreta al País Valencià es poden caracteritzar, pel que fa la gestió del plurilingüisme, com una síntesi de la tradició jacobina, empeltada de l'herència autoritària franquista i revestida d'alguns elements neoliberals. Una ideologia i una pràctica que comparteixen trets característics de l'exercici del poder en les democràcies postindustrials, en què convergeixen factors de tipus tecnològic, demogràfic, sociològic o cultural. Així, el descrèdit de la gestió pública i, en general, de l'activitat política està relacionat amb l'aparent neutralització de les diferències ideològiques entre l'esquerra i la dreta (Bobbio, 1995; Bueno, 2003). Però també depèn de l'esclat de les tecnologies de la informació, dels canvis en la piràmide demogràfica, dels fluxos migratoris, de l'atomització de les relacions interpersonals, de l'enfonsament de l'esfera pública... En aquest context, el discurs del valencianisme polític, tot i la renúncia expressa al catalanisme d'inspiració fusteriana, no ha aconseguit trencar l'hegemonia política dels partits estatals, que òbviament no tenen cap interès a rebaixar el límit electoral del 5 % dels vots perquè hi hagi una veu diferent a les Corts valencianes.

En l'àmbit valencià, la representació del poder s'orientà ja en el període socialista envers una política cultural de grans realitzacions. L'audiovisual valencià era una opció que es va desestimar ben aviat, transformada en una plataforma indigna per a la reproducció dels productes televisius més barroers. En definitiva, l'encarnació de la modernitat s'adeïa malament amb el foment de la llengua pròpia, per a la qual es buscaven, com hem suggerit més amunt, determinades compensacions simbòliques. Però l'ingrés de la societat valenciana en les pautes de la modernitat apuntava cap a les grans infraestructures culturals, que es completaran en l'etapa dels governs populars amb el redisseny urbanístic de la ciutat de València (Palau de Congressos, Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat, ampliació de l'Institut Valencià d'Art Modern, Ciutat de les Arts i de les

Ciències, urbanització de la façana marítima amb vista a la Copa Amèrica...). El model del cap i casal s'ha imposat a petita escala en les altres dues capitals provincials i en les dotacions culturals d'altres poblacions importants. Més enllà de la valoració sociopolítica, la pràctica cultural de l'embolcall faraònic és l'exponent més clar del monolingüisme i la conculcació dels drets dels valencianoparlants. Com si es tractés d'un gaèlic que subsisteix en la memòria remota o en els usos ornamentals, el català es relega a l'epidermis, als designadors d'una simple marca per a l'exportació. Però la llengua vehicular en l'activitat d'aquests nous temples de la cultura és l'única oficial a tot l'Estat, per bé que sovint es mantingui el simulacre bilingüe en indicadors, rètols o fullets informatius.

Barrades les vies de la representació política parlamentària, reclosa la concepció de la cultura en els espais simbòlics o en la cultura d'elit, les possibilitats de fer efectiu el dret elemental de viure en la llengua pròpia són ben i ben escasses. Si els catalanoparlants no podem exercir aquest dret enlloc de la nostra àrea lingüística, en terres valencianes aquest dret és un foc d'encenalls que escalfa les il·lusions d'uns quants milers de ciutadans a la recerca de fórmules de resistència activa que ultrapassin els esquemes de la representació política convencional, vinculada a les estructures de partit.

En definitiva, la defensa de la llengua ha estat assumida per una part no gens negligible de la societat civil valenciana, que es defensa del poder coactiu articulant un contrapoder emergent, fragmentari i discontinu, que ni tan sols sol ser conscient de la seva força i que per això mateix no pretén en absolut l'ocupació de la vida pública, ni el desarborament de les estructures de representació política. Si bé no es pot parlar de xarxes travades de sociabilitat, el nou valencianisme cultural se superposa al polític —la divisòria continua sense perfil·lar-se amb claredat— desenvolupant unes estructures mínimes de producció i consum de béns simbòlics i mantenint unes certes formes de comunió ritual al voltant dels seus tòtems simbòlics. Les estructures de grup, que ja no es pot identificar *sensu stricto* amb la «cultureta» resistencialista tradicional, inclouen les instàncies de la cultura del llibre i de l'encara depauperat circuit literari, a més dels reductes de l'escassa premsa en valencià, del món audiovisual, de l'escena o de la música. Es tracta, tot plegat, d'uns quants illots de cultura pròpia en l'oceà indiferenciat de la cultura en castellà, sigui la dels productes mediàtics de massa, sigui la concebuda per al consum de les elits.

L'àmbit, però, on l'emergència del valencià es fa més notòria i suscita més motius d'esperança és, sens dubte, el de l'ensenyament, d'on han sorgit múltiples iniciatives d'organització. Una de les més

originals i actives és, sens dubte, el moviment de l'Escola Valenciana-Federació d'Associacions per la Llengua. Es tracta d'un moviment de base, sorgit de la confluència de col·lectius d'ensenyants i de pares d'alumnes, que s'uneixen per reivindicar l'extensió i la millora de l'escola en valencià, que a penes constitueix una cinquena part del conjunt de l'escola pública i que té molt poca implantació en l'escola concertada. El moviment de l'Escola Valenciana és hereu de les iniciatives en pro de l'ensenyament en valencià d'abans de la Guerra Civil i dels moviments de renovació pedagògica, que durant el tardofranquisme i la primera transició van tenir un paper molt destacat en la gestació d'una escola més lliure, crítica i arrelada al país.

L'Escola Valenciana mobilitza cada any milers de ciutadans, que veuen en la defensa de l'escola pública el principal actiu per a la promoció social i per a la conservació de la llengua i la cultura pròpies. El moviment convoca trobades comarcals d'alumnes, pares i mestres, organitza congressos d'estudi i promou fòrums de debat, a més de dur a terme iniciatives diverses de reivindicació lingüística. Així, el desembre de 2002, amb el suport de la universitat valenciana, dels partits progressistes, dels sindicats i de diverses associacions, s'impulsà la difusió del «Compromís pel valencià», un programa de cinquanta mesures específiques d'aplicació urgent per a la dignificació de la llengua pròpia dels valencians.

6. La renovació del discurs sociològic: l'acció dels individus i les estructures socials

Els problemes socials del català al País Valencià es poden veure com una expressió dels antagonismes que trobem en la via autòctona cap a la modernitat. Una via que lluny d'escapçar l'herència lingüística l'hauria d'integrar en una relectura de la tradició. Això només és possible si l'acció del poder rectifica el monolingüisme sectari que ha practicat fins ara, respecta les normes positives de dret que continuen vigents i amplia les possibilitats d'expressió dels valencianoparlants. Crear un nou consens no és fàcil. El discurs sociològic actual no sembla que hagi calat ni en la consciència dels polítics ni en les elits dominants. La manca d'interacció entre l'esfera del coneixement i la de la praxi i l'escassa receptivitat de l'esquema conceptual amb què es pretenia explicar el país han conduït a un enrarament del discurs, a un estancament en els clixés ideològics i en els estereotips interpretatius. Segurament és difícil trencar aquestes inèrcies. Però l'únic camí per sortir del marasme és que els sociòlegs de la comunicació i del llenguatge imaginin un panorama cognitiu

nou, que l'imaginin en uns termes diferents, amb un utilatge conceptual i un lèxic nous. Altrament, no es podrà assolir un dels objectius bàsics del coneixement sociològic: conciliar l'acció individual amb les determinacions de l'entorn, acoblar en uns constructes harmònics, plausibles i dinàmics, el capteniment sociolingüístic dels valencians i de les seves estructures socials.

En efecte, potser un dels problemes de la deplorable situació sociolingüística valenciana és la manca de respostes prou articulades per tal de donar compte d'una manera dialèctica i eficient dels nostres conflictes. És cert que, fins a la primeria dels anys vuitanta, les aportacions dels sociòlegs i sociolingüistes valencians figuren entre les més rellevants dins de la teoria social aplicada als problemes de la llengua catalana. Però en les dues dècades posteriors, coincidint amb l'etapa socialista i el primer mandat dels populars, hi ha hagut una escassa actualització del discurs teòric sobre la llengua. Les premisses bàsiques de la interpretació heretada de Fuster i ampliada pels seus exegetes, o completada pels sociòlegs valencians, sembla que es convalida en el context actual, per bé que hi hagi tot d'indicadors que apunten envers un nou context social, òbviament condicionat per les pràctiques polítiques locals i per les coordenades de la mundialització.

Els dèficits d'indagació teòrica precisa, aquella que és capaç de connectar el coneixement analític amb les concrecions de l'acció pràctica, es refereixen a:

— La comprensió dels problemes de l'articulació identitària dels valencians al voltant de la llengua.

— Les respostes que la gestió del plurilingüisme reclama avui i que ultrapassen els esquemes del conflicte lingüístic en tant que és un dilema social que només es pot resoldre, en una disjuntiva exclouent, amb la substitució lingüística definitiva o amb la presumpta normalització lingüística plena.

Els problemes de la identitat han rebut una atenció creixent, si bé incompleta (Piqueras Infante, 1996; Solves, 2003; Nicolás, 2003). Entre altres dèficits, encara són evidents els que es relacionen amb el fenomen del secessionisme lingüístic valencià. Resulta paradoxal que l'anomenat *blaverisme* no hagi merescut un mínim esforç d'indagació sociològica, tot i l'influx que ha exercit en la política valenciana. De vegades, els escassos estudis que s'hi han dedicat s'han resolt amb interpretacions ben documentades, però amb un aparell metodològic feble, que substituïa l'anàlisi per un còctel d'apriorisme, reduccionisme sociològic i estereotips de la psicologia social (Bello, 1988).

En el terreny de la comprensió del conflicte lingüístic, hi ha també molt de camí a recórrer. Tret d'alguns treballs ben remarcables

(Querol, 2000; Pradilla, 1999 i 2002), la reflexió no ha avançat gaire d'ençà dels textos clàssics de Ninyoles (1969 i 1972) i d'Aracil (1982 i 1983). La comprensió teoricopràctica s'ha substituït bé pels textos de divulgació, bé per les urgències del debat periodístic o bé per la mistificació de les prospeccions estadístiques, que tendeixen a convertir les dades de la realitat en la realitat de les dades.

Els dèficits genèrics es concreten en camps diversos, dels quals donarem només un tast: els lligams directes entre opcions polítiques i lingüístiques. Convé remarcar que la sociologia política i la demanda social de l'ús del valencià no són dos conjunts que palesin correspondències unívokes. Tanmateix, el que podríem anomenar *cànon sociolingüístic imperant* reproduïx encara amb pocs canvis l'anàlisi que es va encunyar vint anys enrere. En aquesta anàlisi, els grups socials es defineixen pel grau de lleialtat lingüística, però no hi compten gaire les interaccions o els decalatges entre la definició que fan els subjectes d'una situació sociolingüística i la congruència o incongruència amb què hi intervenen, de manera que l'esquema tipològic resultant es ressent d'un cert mecanicisme.

Segons aquest esquema canònic tenim, d'una banda, la dreia valenciana, que no ha sabut desenvolupar mecanismes de retrobament, d'estima i d'adhesió a la llengua històrica del país i ha aprofundit el divorci amb un poble a qui ha girat l'esquena. I de l'altra, hi ha el grup antagonista, els valencianistes, generalment d'esquerra, que pugnen per recuperar per a la llengua la legitimitat històrica que secularment se li ha negat. Pel que fa a la llengua, la ideologització directament heretada de la transició no hauria deixat que el valencià es desempallegués dels estigmes que encara graviten sobre ell: o és la llengua de la pagesia o és la bandera que mobilitza una esquerra delerosa de canvis socials. Enmig queden amplíssimes capes de la població valenciana, amb un grau d'instrucció i un nivell cultural baixos, que difícilment estan en disposició de qüestionar les mistificacions i els prejudicis de la ideologia lingüística dominant.

L'esquema, però, només es manté dempeus per la pura inèrcia de les coses. Perquè si bé les classes benestants s'emmirallen més i més en els referents culturals i polítics espanyols, la reivindicació dels drets lingüístics dels valencianoparlants ha esdevingut en part un clam primari, desvinculat de les opcions partidistes estrictes i susceptible d'impregnar col·lectius interclassistes ben heterogenis. D'altra banda, la identificació de l'esquerra, o del que en queda, amb un programa de reivindicació lingüística planteja interrogants diversos. Els prejudicis inveterats de la cultura política internacionalista, la manca d'un discurs efectiu i d'una empena política decidida i l'absència de líders amb una, diguem-ho així, visibilitat lingüística

clara són fets quasi objectius que dibuixen l'atonía en què es mou l'esquerra valenciana pel que fa a un redisseny de les relacions interlingüístiques.

Finalment, les respostes de l'extensa franja social amb escassa cultura lingüística no poden comptar el mateix que les decisions polítiques dels dirigents. La qual cosa no vol dir, tampoc, que es tracti d'una massa amorfa, incapacitada per a l'expressió simbòlica o per a una elaboració cultural heterogènia, com ho són totes, d'altra banda. Només cal observar les complexes interaccions que es donen en qual-sevol barri deprimat de les grans ciutats valencianes per constatar que, entre l'anomia i la ideologització identitària, hi ha un marge molt ampli per a l'anàlisi i la intervenció proactiva.

Epíleg

L'avaluació de la salut lingüística d'una llengua és problemàtica en ella mateixa. De fet, plantejar-se la mesura de la vitalitat d'una llengua és segurament el primer símptoma que n'indica la situació anòmala. A més, els paràmetres de mesura són difícils d'objectivar. I fins i tot en el cas que la mesura objectiva fos possible, les representacions dels parlants són igualment decisives a l'hora de prendre el pols al flux lingüístic. Per si no n'hi havia prou amb aquests problemes metodològics, l'evolució del món contemporani encara ens ho posa més difícil. En efecte, avancem molt de pressa envers situacions de plurilingüisme complex, on les grans llengües d'estat conviuran, d'una banda, amb l'anglès, nova koiné o interllengua mundial, i de l'altra, amb llengües minoritzades, que podran sobreviure o alentir en part el procés substitutori mercès a les noves tecnologies i a configuracions del mercat de la comunicació més versàtils.

Tot i aquestes dificultats, i encara que els contrastos sovint resulten enganyosos, podríem afirmar que la situació del català en terres valencianes és més precària que al Principat de Catalunya i a les Illes Balears. Prescindint dels antecedents històrics més llunyans, la diferència radica tot just en l'estructura del poder i en les seves relacions amb els valencianoparlants, que no constitueixen un grup ben travat, per raons diverses, sobretot de tipus polític. L'enorme coacció que s'hi exercí durant la transició prou que els impedí d'unir-se al voltant del símbol lingüístic per tal d'articular un discurs polític propi. L'etapa socialista no va servir per deixar resolt el conflicte i va separar els símbols de l'acció política. Això va permetre que els successius governs de centredreta guardessin a la recambra el fals discurs de la identitat (el nom de la llengua, la regulació normativa ge-

nuïna) per quan convingués fer foc de distracció i ocultar el conflicte principal: la dominació social exercida, també, per l'arraconament, la postergació o la repressió directa de la llengua històrica dels valencians.

Aquesta és la vertadera identitat del poder instituït en la praxi sociolingüística del País Valencià: servir-se de les diferències lingüístiques per tal de perpetuar les formes de dominació. I si una de les característiques del poder és fer-se invisible, penetrar en totes les instàncies de la vida social camuflant la seva capacitat coactiva, el millor ajut de la minorització que ara se'ns imposa, amb un renovat discurs de la modernitat, és la pervivència de les actituds claudicants i de renúncia als drets lingüístics. A la identitat de poder només es pot oposar, ara com ara, el poder de la identitat. Una identitat existencial, no essencial, oberta i proteica, que s'haurà de repensar amb un altre bagatge conceptual, més adequat a les exigències del nou multilingüisme.

Bibliografia

- ARACIL, Lluís V. (1982). *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.
- (1983). *Dir la realitat*. Barcelona: Països Catalans.
- ARCHILÉS, Ferran [et al.] (1997). «La transició al País Valencià». *L'Avenç*, núm. 214 (maig), p. 13-54. [Dossier]
- BELLO, Vicent (1988). *La pesta blava*. València: Tres i Quatre.
- BOBBIO, Norberto (1995). *Dreta i esquerra: Raons i significats d'una distinció política*. Catarroja; Barcelona: Afers.
- BOURDIEU, Pierre (1995). *Qué significa hablar*. Torrejón de Ardoz: Akal.
- BUENO, Gustavo (2003). *El mito de la izquierda*. Barcelona: Ediciones B.
- BURKE, Peter; BRIGGS, Asa (2002). *De Gutenberg a Internet: una historia social de los medios de comunicación*. Madrid: Taurus.
- COLOMER, Agustí [et al.] (1988). *Document 88. Destinat (sobretot) a nacionalistes*. València: Tres i Quatre.
- CUCÓ, Alfons (2002). *Roig i blau: La transició democràtica valenciana*. València: Tàndem.
- MONTOYA, Brauli (1996). *Alacant: la llengua interrompuda*. Païports: Denes.
- NICOLÁS, Miquel (1998). *La història de la llengua catalana: La construcció d'un discurs*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2003). «Del jo al nosaltres: els dilemes de la identitat lingüística». *L'Espill*, núm. 12, p. 50-60.
- NINYOLES, Rafael L. (1969). *Conflicte lingüístic valencià*. València: Tres i Quatre.
- (1972). *Idioma y poder social*. Madrid: Tecnos.
- PÉREZ CASADO, Ricard [et al.] (2000). «País Valencià, del roig al blau». *L'Avenç*, núm. 251 (octubre), p. 26-75. [Dossier]
- PIQUERAS INFANTE, Andrés (1996). *La identidad valenciana: La difícil construcción de una identidad colectiva*. Madrid: Escuela Libre: Edicions Alfons el Magnànim.
- PRADILLA, Miquel Àngel [ed.] (1999). «El secessionisme lingüístic valencià». *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Barcelona: Empúries, p. 153-202.
-

*De la identidad del poder al poder de la identidad:
algunes consideracions sobre la situació de la llengua catalana al País Valencià*

- PRADILLA, Miquel Àngel (2002). «La política lingüística contemporània al País Valencià». *Llengua i Societat al País Valencià: Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16, p. 101-119. [Monogràfic]
- QUEROL, Ernest (2000). *Els valencians i el valencià: Usos i representacions socials*. Paiporta: Denes.
- ROSSI-LANDI, Ferruccio (1974). *El lenguaje como trabajo y como mercado*. Caracas: Monte Ávila.
- SOLVES, Josep (2003). *El pensament nacionalista valencià: Una discussió sobre la identitat*. Paiporta: Denes.

